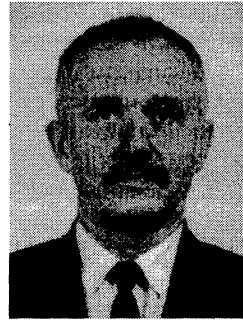

**КІРСЕНКО М.В.,
доктор історичних
наук, професор**

*Дипломатична
академія України
при МЗС України*

Східна Європа, наче кентавр, копитами загрузла в багні, а обличчям шукає світла. Нам поталанило відчутти напругу переходу від моторошно задушливої, хоча для декого й затишної, стагнації тоталітарного розкладу, через дикий капіталізм і напівавторитарний лібералізм, до вартостей і вад сучасної цивілізації. Спостерігачеві тут цікаво, а тубільцеві важко. Суперечливе сполучення обох цих позицій надає споживний ґрунт до узагальнень.

Історія, вчителька життя і шлях взаємопізнання, має безліч аналогій дезінтеграції, від давнього Риму до наших Австро-Угорщини і Росії. Ностальгія колишніх панів і рабів за втраченим спокоєм коштує зусиль і крові. Попри судоми реваншизму та іредентизму, постає усвідомлення, що спроби реставрації режиму здатні загальмувати поступ, але нема прецедентів відновлення загиблих мультинаціональних імперій, бо це процес незворотній.

Останніми сконали Радянський Союз, Чехословаччина і Югославія. Не плутаймо мо-

**ДЕСЯТЬ РОКІВ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
СУВЕРЕНІТЕТ І
УКРАЇНСЬКИЙ
МЕНТАЛІТЕТ**

заїчні мультинаціональні утвори на кшталт Індії чи Росії, з притаманною зараз усім поліетнічністю. Мара реінтеграції навколо колишньої метрополії не має нічого спільного з поступом сучасної Європи: від імперій через нації до регіонів. Консенсус партнерства в Унії гарантує суверенітет кожної держави, а добробут зростає спільними надбаннями.

В підлітковому віці недолугий розум прагне дати ради раптово зрослому тілу, і за браком досвіду варто звернутись до сусідів. Центральна Європа призвичаїла суспільство горнутись до міцного багаття, а не чіплятись за хижого злидаря на узбіччі. Приватизація ринку, плюралізм демократії, людські права потребують свободи і відповідальності. Але консенсус відкритого суспільства треба плекати свідомо, систематично і наполегливо.

Ювілей державності спонукує не до демагогічних балачок самозвеличення, а до тверезого аналізу здобутків і помилок. На десятому році нація має знати свої пріоритети, але її інтелектуальний потенціал виснажило тривале небуття. Нині вимальовуються певні обриси, та досі дається взнаки звичка до віртуальності. Впорядкування наявного досвіду і обмежені ресурси кваплять не розпорошувати, а зосередити увагу на чільних напрямках.

Дилетанти бавляться гучними термінами, не тямлячи їх змісту. Важко перелічити, що звать геополітикою, а це окреслена концепція залежності від розташування, клімату і природних умов. Залякане міфом націоналізму архаїчне виховання плутає націю і народ. Американці під нацією мають на увазі всю державу. В Середні віки нація ототожнювалася з елітою, а потім це поширили на всіх громадян країни, свідомих її власної самотності.

Сумнозвісні ритуали перевертнів навколо національної ідеї викликають скепсис і компрометують патріотизм. З лихого задуму чи мимоволі, це завдає шкоди ще гірше, ніж репутація корумпованості чи наклепи з антисемітизму. В Європі культуру боронять закон і виховане відчуття історії. Люди без знання державної мови мають бізнес і соціальний захист, але жодних прав на працю в освіті чи службу в адміністрації, війську, дипломатії!

Це не дискримінація, а питання самозбереження і здоровий глузд, відповідно до правових норм. Саме злодій найгучніше волає ловити злодія, а шовіністи винищують малі народи і облудно вболівають за буцімто упосліджені десь мови. Білатеральна співпраця в охороні меншин виключає диктат і втручання, а обопільна згода передбачає паритет, коли в обох країнах їх уряди утримують і фінансують відповідні школи і установи культури.

Фінансово-економічна глобалізація дратує підозрами щодо підступного світового уряду, але з нею сполучні всі виміри суве-

ренітету: територіальна цілісність, непорушність кордонів, законодавство, повага символів, статус меншин. Незалежність є гарним гаслом у взаємозалежному світі, натомість самостійність у власних справах відіграє реальну роль для особи і нації, здатних адекватно визначитись у локальному і ширшому довкіллі.

Дипломатія має підстави пишатись, якщо підприємництво йде простеленими нею шляхами. Тому набуває ваги міжвідомча координація. Не схильний інвестувати до кишень бюрократизму, Захід ладен ризикнути з контрагентами, де кредитоспроможність гарантує влада, відповідальна за вітчизняний капітал. Колись це зумовлював контрольний пакет акцій чи доместикація дирекції в країні, де фірма має майно. Нині є інші засоби.

Союзи укладаються проти наявного чи потенційного ворога. Цю аксіому свідомо або інтуїтивно всі розуміють. Стратегічне партнерство ототожнюють зі співробітництвом, хоча це різні речі. Співпраця походить з зацікавленості й відсутності суперечностей, за постійністю інтересів, а не друзів чи ворогів. Стратегічне партнерство не може охопити кільканадцять країн, бо не залежно від бажань, визначається кількома чіткими критеріями.

По-перше, це справді потенціал тривалого співробітництва, життєво необхідного для самовиживання. По-друге, це поважна загроза з боку тієї ж держави в разі відсутності порозуміння. По-третє, це наявність потойбіч внутрішньої бази для взаємодії: історичних традицій, етнічної структури, взаємозалежності провідних галузей господарства, дотичних культур, цивілізаційної близькості чи, принаймні, можливості знайти спільну мову.

Радянський Союз мав стратегічним партнером Сполучені Штати, бо вони мали всі передумови плідно співпрацювати або ж знищити одне одного. Проголошене партнерство небагато чого варте, якщо незрозуміла безальтернативність, і якщо нема надії на згоду другої сторони. Звичайно йдеться про суверенні держави, суб'єкти міжнародного права. Для України, цим критеріям відповідають лише Росія, Сполучені Штати і Польща.

Російська Федерація може забезпечити енергоносіями, а після одужання з кризи і ринком збуту, хоча нормальна країна дбає про різні варіанти постачання, а політична воля компенсує відсутність копалин, від Естонії до Японії. Натомість гіпотеза перетворення веймарської Москви на Третій Рим, аби не сказати Рейх, чаїть небезпеку аншлюсу ще на одне покоління, швидкої деградації самої Росії й непередбачуваних світових катастроф.

Сполучені Штати є не лише єдиною супердержавою, але і найбільшим донором, беручи до уваги їх зацікавленість у зміцненні

України. А якщо Вашингтон збайдужіє через млявість реформ і вагання в орієнтації, ця країна заскніє маргінальним компрадорським утвором на периферії Третього Світу. Це неминуче гальванізувало би приспані конфлікти, реваншизм, сепаратизм, екстремізм і решту похідних брудних явищ депресії.

Польська Республіка² є ключ Європи, хоча вхід залежить від Німеччини і Франції. З Україною це стомільйонний комплекс виробництва, споживання і комунікацій в Балто-Чорноморському ареалі, з варяг у греки і на шовковому шляху. Варшаві потрібен солідний тил перед Заходом і захист від брязкання зброєю, контрабанди, нелегальних мігрантів. Київ потребує узгодженого транзиту, підтримки, шляху на Брюссель і Страсбург.

За сприятливого перебігу, співпраці з Росією сприятимуть Схід і Донбас, а з Америкою і Польщею діаспора, якщо копітке просвітництво подолає ідеологізовані міфи і стереотипи сприймання. Без провокацій зназовні міжетнічні та конфесійні суперечності зникнуть, а розбіжності відіграватимуть роль сполучника, а не перешкоди. Це допоможе й Москві перетворитися з якогось монстра в очах боягузів на привабливу націю.

Територія, населення, інші статистичні параметри роблять Україну однією з п'яти найбільших суто європейських держав. Відтак впливає помітна роль, активна чи пасивна. Проте вона не може і не мусить марити домінуванням, аби не стати посміховиськом і не відлякати сусідів амбіціями. Втрата Швецією великодержавності була кроком до розквіту, а легковажний гегемонізм міжвоєнної Польщі від моря до моря ізолював і занастив її.

Україна може мати господарчі чи гуманітарні інтереси будь-де і є надто великою, аби належати до єдиного регіону або бути проміжною ланкою. Як одна з правонаступниць Російської імперії та Радянського Союзу, це країна Східної Європи, разом з Естонією, Латвією, Литвою, Молдовою і Росією до Уралу. Спадок грецької і тюркської цивілізації, Крим і Чорне море, економічні інтереси роблять її також державою Середземномор'я.

Проте чільним геополітичним ареалом Україна має співрозмірний комплекс між Росією і Німеччиною, від Балтики до Балкан. Її терени належали тут польсько-литовській Речі Посполитій, Австро-Угорщині, Румунії, другій Польській і першій Чехословацькій республікам. Звідси склад її етнічних меншин. Це перехрестя православ'я з католицизмом і протестантизмом, зона розселення німців і євреїв, колиска всіх слов'ян, крім росіян.

Побутує тенденція казати про «Східну і Центральну» Європу³. Та Східна Європа охоплює частину Росії, яка має військово-політичні

інтереси в Азії. Києву ж нема сенсу залучатись до Шанхайської й подібних груп. Центральна (Серединна) Європа до Холодної війни включала Німеччину і Австрію, але не їх мають на увазі. Між експертів і на Заході нині здобуває визнання донедавна дисидентський термін Східно-Центральної Європи⁴.

Україна є найбільшою країною регіону, звідси її право на членство в ініціативах і угрупованнях. Але шлюб потребує обопільної згоди, і зручна нагода переконати партнерів аргументами з історії й географії є лише перший крок. На черзі дотримання європейських вимог, а також економічні, транспортні, ресурсні й сировинні, військові та інші постулати. Це має обґрунтувати реальні претензії на вступ до спільних політичних структур.

Важливим є зрівноважений режим кордонів за цілим периметром і стосунків з усіма стратегічними партнерами. Державні засоби масової інформації, видавнича і освітня мережа мусять надолужити наявний і не випадковий дисбаланс на користь одного з них збільшенням уваги до решти. Початок критичної ревізії іншими парламентами минулих злочинів і трагедій у взаєминах має знайти відгук у Києві на відповідному рівні⁵.

Польща і Чеська республіка не вважають народні демократії попередниками і без реституцій вибачались за депортацію німців. Правонаступниця всіх державних утворів на своїй землі, Федеративна Німеччина почасти компенсує кривди жертвам Третього Рейху, хоч і не відповідає за них. Росія декларує себе спадкоємицею і єдиною продовжувачкою Радянського Союзу чомусь без відшкодувань за кремлівський геноцид підвладних націй.

Міжвоєнний Великий Терор виснажив Україну важче від країн Балтії. Специфіка складу керівної еліти на всіх рівнях унеможливила важкі люстрації, рятівні для швидкого розвитку. Проте часткова і повільна ампутація не є безболісною. Надійшов час визначити, що Київ поділяє легальне наступництво всіх держав на теренах України, але недвозначно заперечує моральний спадок провин і відповідальність за злочини окупаційних режимів.

Париж вартий меси, а зволікання лише ускладнюють і сповільнюють поворот до цивілізації. Владні чинники не мають альтернативи, бо подвійні ренегати є самогубцями. Ювілейні урочистості дають нагоду формалізувати зроблений вибір. Виховання єдності з Європою, залучення до всесвітньої історії, матеріальне заохочення рідної мови і культури мають щільно йти пліч-о-пліч з радикальними і гарантованими структурними реформами.

Федералізація і децентралізація мають перспективу, але перехідна доба будь-де потребує унітарності й консолідації. Багато залежить

від ефективності й гнучкості влади, від здатності подбати про законне наступництво. Важко уникнути авторитарних спокус, та безконтрольність і цинічне нехтування плюралізмом прирікає на помилки й провадить у безвихідь. Це переконливо засвідчили події на Балканах і в решті посттоталітарних країн.

Історизм мислення є стрижнем гуманізації суспільства, деідеологізації політики і деполітизації дипломатії. Він викриває нежиттєздатність безбарвного космополітичного гомункулусу. Аби мати щось, треба бути кимось. Ідентифікація в часі й просторі дає змогу швидше долати відстань від самозакоханої меншовартості до справжньої універсальності, до гармонійного сполучення технологій з інтелектуальними надбаннями цивілізації.

Життя вносить корективи до дозвільних прогнозів футурологів про тривалість перехідної доби, але вірне визначення керунку і невинний рух до мети скорочує шлях. Дехто драматизує ситуацію, але це справді надто унікальний шанс. Отже сподіваймося і сприятимемо, аби Україна використала таку гарну змогу і піднеслася до належного становища в світі, а її дипломатія зробила гідний і вагомий внесок до цієї справи.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Важко уявити собі десь у Парижі парламентаря чи урядовця без володіння французькою, а в Москві без російської мови, тимчасом київські безбатченки перехідної доби хизуються зневагою до законів країни.
- ² Polska, неодмінно після «республіки», може означати іменник, але за родовим відмінком Rzeczypospolitej Polskiej, (польської) а не Polski. (Польщі) логічніше вважати це прикметником «Польська» за аналогією з більшістю Європи: Естонська, Латвійська, Литовська, Італійська, Французька, Чеська республіки, хоч є винятки на зразок республіки Беларусь, і звичайно вирішує норматив, ухвалений в самій Варшаві.
- ³ Англ. Central and Eastern Europe, франц. centrale et orientale, etc.
- ⁴ East-Central Europe, l'Europe du Centre-Est, пол. Europa Ćrodkowo-Wschodnia, чеськ. Stredovychodni Evropa.
- ⁵ Польський сейм зробив крок до засудження акції Вісла, тож відповідній комісії Верховної Ради не вадило б ініціювати оцінку воєнних подій на Волині, аби вибачитись або заперечити відповідальність України.